

*Kořeny a počátky veřejného
hudebního života v 18. století*

Jana Perutková

Wenceslaus Hollar Bohemus (1607-1677), barokní rytec a kreslíř českého původu, Panoramatický obraz *Pohled na Prahu* vytvořil podle svých kreseb z krátké návštěvy v roce 1636 (zde výřez z mědirytiny).

Koncertní instituce I: Musical-Academie v Praze

- první koncertní instituce v Evropě, fungovala v Praze v letech 1713–ca.1717
- jejím protektorem byl hrabě Johann Hubert Hartig, praktická realizace: čtyři pražští měšťané
- cíl: rozkvět instrumentální i vokálně instrumentální hudby v Praze
- pořady pro šlechtu i měšťanstvo za účasti pražských i cizích hudebníků v domě *U železných dveří* v Michalské ulici na Starém Městě.

Silvius Leopold Weiss (pobýval v Praze mj. 1723):

Prelude fait à Prague 1719 <https://www.youtube.com/watch?v=2MaOUeAfPTw>

- doklady o kvalitě koncertů Musical-Academie: umělci ze zahraničí
- dle popisu skladatele **Gottfrieda Heinricha Stölzela** „zazněla na začátku Ouvertura, po ní koncerty, mezi nimi pak střídavě zpívané skladby nebo instrumentální sóla.

Konec byl tvořen nějakou skvělou symfonií.“ Stölzel v Praze 1715–1717, pobýval u barona von Adlersfelda, zkomponoval v Praze mj. tři opery. Hudba nedochována.

<https://www.youtube.com/watch?v=TB91cN956ww>

Německo a spolky Collegium musicum

J. H. Zedler, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon* (1731–54):

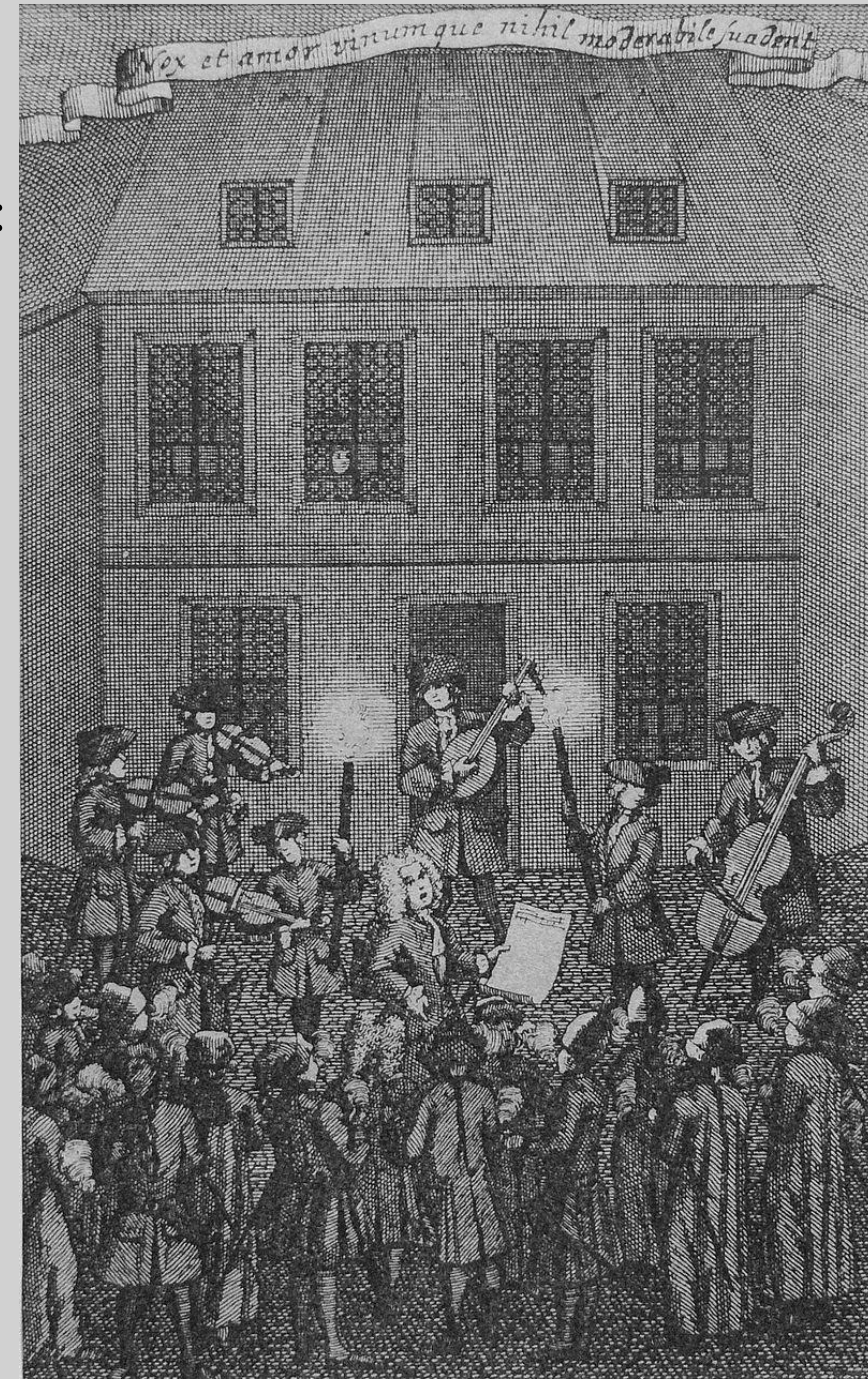
„Collegium Musicum je sdružení hudebně vzdělaných osob, které se podle svého individuálního vzdělání ve vokální i instrumentální hudbě scházejí v určitém čase, na určitém místě a pod vedením nějakého ředitele, aby prováděly hudební skladby. S takovými kolegií se setkáváme na různých místech. Ze všech ostatních je nejznámější Bachovo Collegium Musicum v Lipsku.“

Hrálo se každý týden na různých místech včetně hostinců, a to od 1. desetiletí 18. století.

Zazněl tam např. **Bachův houslový koncert**

<https://www.youtube.com/watch?v=VSswLeKWktis>

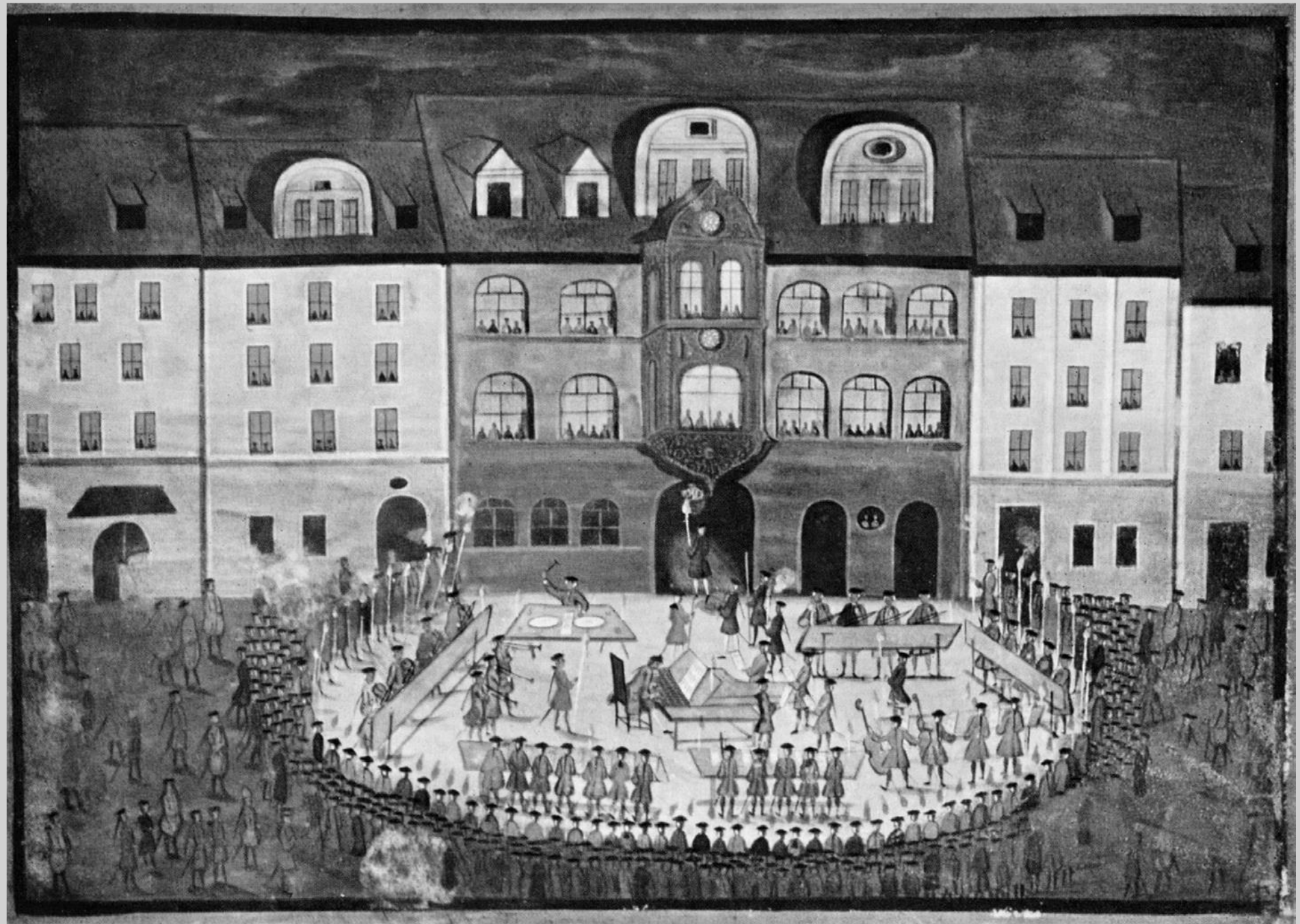
Muzicírující studenti,
Lipsko 1727

Collegium musicum
provádí slavnostní
„večerní hudbu“, Jena
kolem roku 1760

V Lipsku později
Kaufmannskonzerte
(od 1743), pak pod
názvem **Gewand-**
hauskonzerte od
1781

V Berlíně koncerty
Musikausübende
Gesellschaft 1749,
Berliner Sing-
akademie od 1791
atd.).

Koncertní instituce II: Paříž, Concert Spirituel

Koncertní instituce založená 1725
Danicánem Philidorem.

- původně zaměřená na veřejné provádění církevní hudby
- rychle se etablovala na koncertní centrum i v oboru světské hudby a udržela se až téměř do konce století, poté se ještě dočkala obnovy v 19. století.

Dále v Paříži od 1769 fungovala ještě koncertní instituce **Concerts des amateurs** (François-Joseph Gossec).

Symfonie (nová), *Joseph Touchemoulin* – houslista a skladatel, působil především v Německu

Moteto, *Claude Cordelet*, působil v pařížském kostele Sait-Germain

Houslový koncert, *Jean-Joseph de Mondonville*

(anonymní) italská árie, italská zpěvačka Caterina Galli (vracela se z angažmá v Londýně do Itálie přes Paříž)

Houslový koncert, *Pieter van Maldere*, belgický houslista a skladatel (zkomponoval to i hrál)

další italská árie, Galli

Moteto, *Mondonville*

C O N C E R T
S P I R I T U E L,
AU CHATEAU DES THUILLERIES.

Jeudi prochain jour de l'ASSOMPTION quinze Août 1754.
Il commencera par une **Symphonie nouvelle** à Cors-de-Chasse
del Signor GIUSEPPE-TOUCHEMOLIN,
Premier Violon de S. A. S. Electorale de Pologne.
~~Ensuite Omnes gentes~~ **Motet Nouveau** à Grand Chœur, à Timbales
& Trompettes & Corps-de-Chasse, de Mr CORDELET.
Mlle MARCHAND, âgée d'onze ans, Jouera un **Concerto**
de Violon de la Composition de Mr MONDONVILLE.
La Signora GALLI, Cantante Italiana, nouvellement arrivée
de Londres, chantera **un air Italien**
Mr VANMALDER, Maître des Concerts & Premier Violon de S. A. S.
M^{sr} le Prince Charles de Lorraine, jouera un **Concerto de Violon**
de sa Composition.
La Signora GALLI, chantera un **second air Italien.**
Le Concert finira par **Bonum est.** Mot. à Gr. Ch. de Mr MONDONVILLE.

On commencera à cinq heures précises. En cas de pluie, on entrera par la Cour des Princes.
On prendra 6. liv. par Place aux Loges 4. liv. à la Gallerie, & 3. liv. dans le reste de la Salle.
Pour retenir des Loges, on s'adressera à Mlle SOUBRA, au Château des Thuilleries Cour des Suisses.

Jean-Joseph Cassanéa de Mondonville (1711–1772)

Protežovala ho Mme de Pompadour
Komponoval opery, balety, z duchovní hudby oratoria a
moteta.

Po určitou dobu působil jako ředitel Concert spirituel.

Jedním z jeho nejznámějších chrámových děl:
In exitu Israel (pouze část žalmového textu)

In exitu Israel de Aegypto, domus Jacob de populo barbaro,
facta est Judaea sanctificatio ejus; Israel potestas ejus.

Mare vidit, et fugit; Jordanis conversus est retrorsum.

Když vyšel Izrael z Egypta, Jákobův dům z lidu temné řeči,
stal se Juda Boží svatyní, Izrael Božím vladařstvím.

Moře to vidělo a dalo se na útěk, Jordán se nazpět obrátil.

<https://www.youtube.com/watch?v=mV7gcmZJZlc&t=298s>

Veřejné koncerty v palácích šlechty

Paříž: Alexandre Jean Joseph Le Riche de La Pouplinière

v 1731–1753 vedl koncerty Jean-Philippe Rameau (1683–1764)

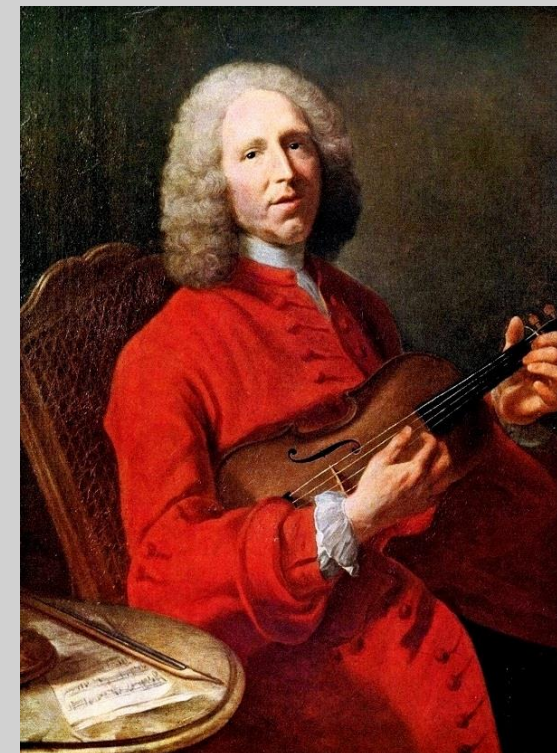
Pieces de clavecin en concert (1741)

Hlavní role: cembalo, ostatní dva melodické nástroje mají pouze doprovodnou funkci, jsou především v roli „barevného“ obohacení zvuku. Jsou to: flétna nebo housle a viola da gamba (případně druhé housle).

3. koncert A dur: **La Lapopliniere**.

Není jisté, zda tuto skladbu věnoval Rameau La Pouplinièrovi nebo spíše jeho choti, která mu byla velmi nakloněna.

https://www.youtube.com/watch?v=dNqHqzmAT_0

Koncertní instituce III: Londýn, Academy of Ancient Music 1726–1792

H. Purcell: *King Artur*, 1691

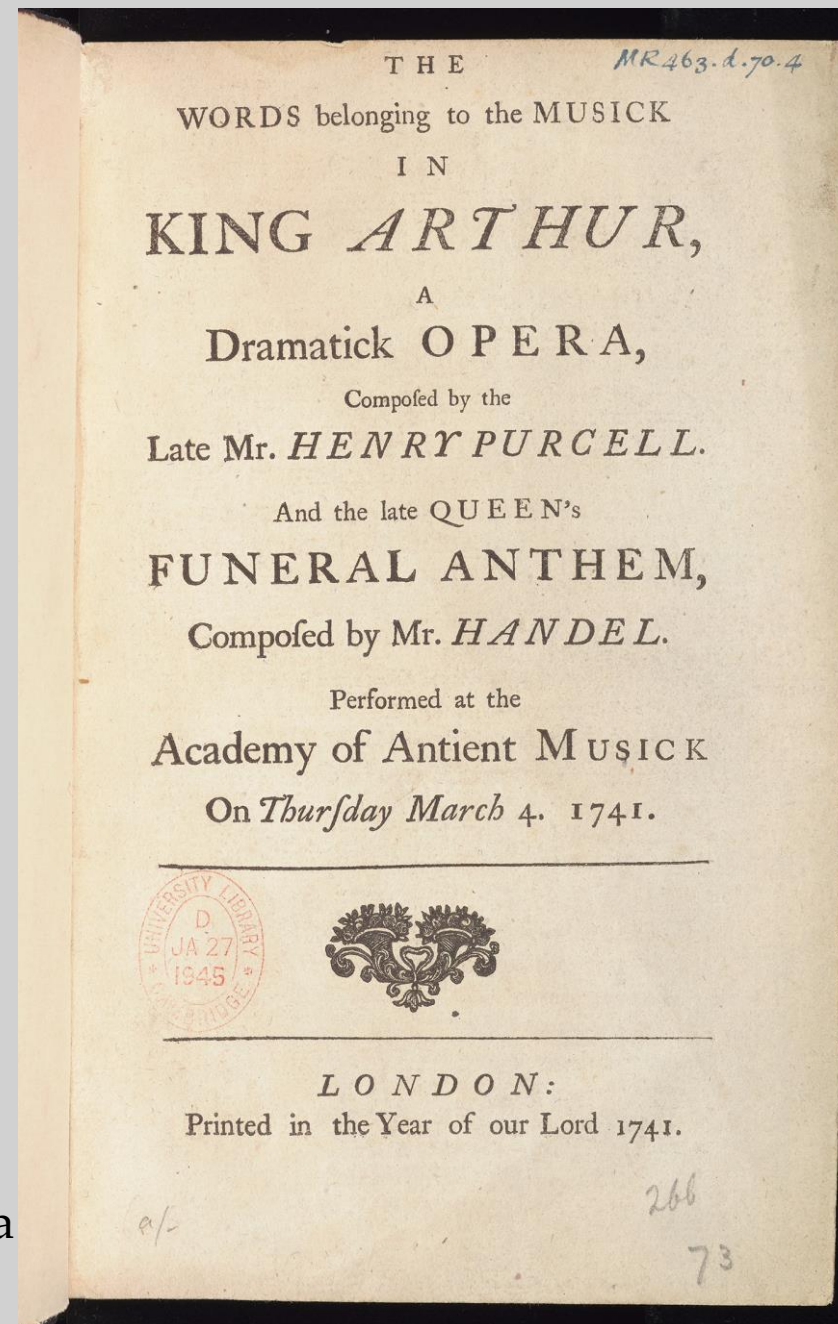
5 aktů a prolog (po vzoru francouzské opery)

Scéna ve 3. aktu: síla lásky (Amor) dokáže rozmrazit i to nejchladnější srdce. Árie genia chladu:

<https://www.youtube.com/watch?v=Q8K8wFk-tn8>

What power art thou, who from below
Hast made me rise unwillingly and slow
From beds of everlasting snow?
See'st thou not how stiff and wondrous old
Far unfit to bear the bitter cold,
I can scarcely move or draw my breath?
Let me, let me freeze again to death.

Jakou moc máš ty, který zdola
jsi mě donutil stoupat neochotně a
pomalu z lůžek věčného sněhu?
Nevidíš, jak ztuhlý a podivuhodně starý
jsem, že nemohu snášet krutý mráz, sotva
se pohnu a nadechnu?
Nech mě, nech mě zase umrznout.

První abonentní koncerty: Londýn, tzv. Bach-Abelovy koncerty, 1765–1782

- Johann Christian Bach a Carl Friedrich Abel, přátelili se už jejich rodiny, oba byli studenty J. S. Bacha, přáteli Mozartovy rodiny a mentory mladého W. A. Mozarta
- vzniku koncertní řady výrazně napomohla i snaha bývalé operní pěvkyně, Casanovovy milenky a královny londýnské společnosti Teresy Cornelys

J. Ch. Bach <https://www.youtube.com/watch?v=pSE6gj5X5L4&t=10s>

- koncerty vysoce prestižní a exkluzivní, abonentní vstupenky za vysokou cenu
- to znemožňovalo přístup měšťanstvu
- seznam předplatitelů kontrolovala skupina šlechtických mecenášek; o koncerty byl ohromný zájem, ženy musely z prostorových důvodů nechávat krinolíny doma
- Koncerty probíhaly vždy v sezóně od ledna do května
- skončily se smrtí J. Ch. Bacha

C. F. Abel: <https://www.youtube.com/watch?v=09J-ylTiS1U>

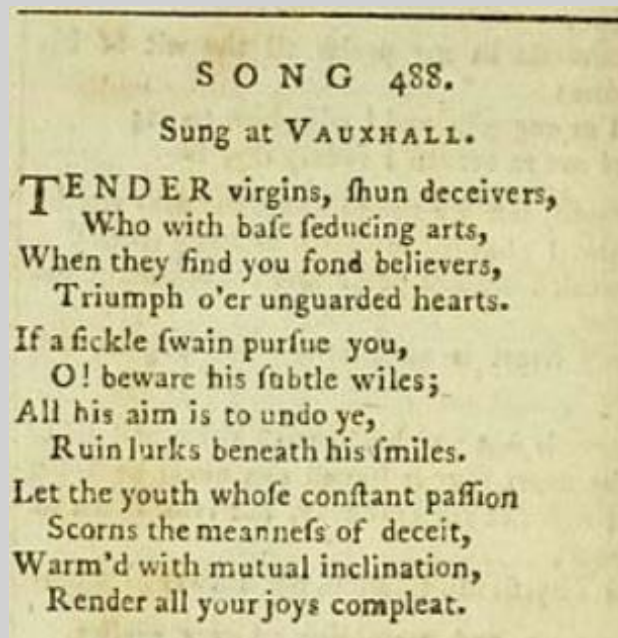

Koncerty pod širým nebem: Londýn, Vauxhall Garden

- v 18. století, nepravidelně
- jejich význam zesílil po skončení Bach-Abelových koncertů

J. Ch. Bach, pro Vauxhall
Árie W H30 *Tender Virgins, shun*
deceivers, vyd. tiskem 1767

<https://www.youtube.com/watch?v=-fk9vrcLDiU>

Církevní slavnosti pod širým nebem: Pražské *musicae navales* v 18. stol.

- charakterem se blížily ke koncertním produkcím
- tradice přišla do stř. Evropy z Itálie
- hudebníci na lodích, publikum na souši (břehy, most)
- norbertinská lodní hudba 1708, u příležitosti instalace sochy sv. Norberta na Karlův most
- ten pak i centrem produkcí k uctění sv. Jana Nepomuckého

Nejsilnější vliv na podobu pražských lodních hudeb 18. stol. – Drážďany

J. D. Heinichen:
Diana sull'Elba,
1719

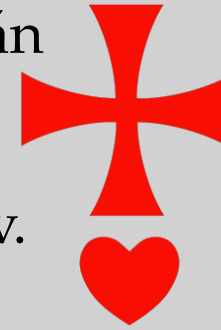

Pražské svatojánské *navales*

- pravidelné konání lodních hudeb od r. 1715 v souvislosti se vzrůstajícími snahami o svatořečení Jana Nepomuckého (1340–1393)
- socha na Karově mostě: 1683
- **blahořečení (beatifikace): 31. 5. 1721**
- **svatořečení (kanonizace): 19. 3. 1729**
- 1729 školská hra (melodrama) *Fama sancta* (*Svatá pověst šířená po celém světě hlásnou troubou vatikánské slávy*, text Antonín Saletka, hudba zřejmě Šimon Brix, dochováno pouze libreto)

Producenti svatojánských navales: křižovníci z červeným srdcem – cyriaci

- klášter u Vltavy, blízko kláštera Na Františku, nedochován
- dle legendy vyplavalo tělo Jana Nepomuckého poblíž kláštera na hladinu Vltavy, pohřbeno u cyriaků v kostele sv. Kříže
- slavnosti si získaly nesmírnou oblibu – účast publika z českého venkova i ze zahraničí
- velkolepá, cca hodinová hudební produkce, se slavnostním osvětlením města a vltavské hladiny
- počet hudebníků 100–300
- provedení – vždy v předvečer svátku sv. Jana, tj. 15. 5.,
program sestávající téměř vždy z trojice skladeb:
litanie, moteto (rovněž *offertorium*), mariánská antifona *Regina coeli*

Šimon Brixi:

Litanie, Hostia immaculata

<https://www.youtube.com/watch?v=OUszioKCaMk>

Arietta Cordialis de S: Joanne Nepomuceno

(1706 brněnský opis v Altmannově sbírce u sv. Jakuba v Brně)

Autor: *Jan Ignác František Vojta*, 1657–1701

- o jeho životě málo zpráv, známe pouhých 27 jeho skladeb
- ve své době byl uznávaným skladatelem, působil i jako lékař

Strofická skladba, slavnostní úvodní sonáta, bohaté nástrojové obsazení.

Jediná známá skladba v českých zemích, kde je uvedena jmenovitě harfa: *loco sonatae potest percutti harfa*.

Jediná dochovaná harfa ze Stradivariho dílny

<https://biblio.hiu.cas.cz/documents/416042?back=https%3A%2F%2Fbiblio.hiu.cas.cz%2Frecords%2F97501448-d5ed-4ef2-849a-0cd1e6777f04&group=416042>

ARIETTA CORDIALIS DE S. JOANNE NEPOMUCENO FAMA PERICLITANTIUM
EXCELLENTISSIMO DOM: DOCTORE VOJTA DE NIGRA SYLVA.

Socha sv. Jana Nepomuckého
před chrámem sv. Štěpána v
dolnorakouském Tullnu

1. Floscule majalis Nepomucene Joannes,
foliis ut alis amantes trahis fideles,
ah oles fragras suaviter virtutibus decoris
odorem spargis largiter in his et illis oris

2. Floscule majalis narcissus et puritatis,
narde cordialis, quod spiras est sanitatis,
te pura conscientia formavit albicantem,
Dei qui sua gratia te fecit splendentem

3. Floscule majalis tulippa es miriformis
thymule vitalis Poconiae uniformis
humilitatis violam semper redoluisti
olivae dedit gloriam coelum quam meruisti

4. Floscule majalis de rore coeli rigate
contra tempestates constantia animate
dum regis jussu praeteris silentium servando
in flumen altum mergeris sic vitam consum-
mando

5. Te nos invocamus famae vitaeque patrone
tibi corda damus, te petimus, pater, prone
odore tuo dissipa confusionum ventos,
favore tuo excita ad te amandum lentos

1. Májový kvítku Jene Nepomucký,
přitahuješ k sobě své věrné milovníky listy jako
na křídlech, jak sladce voníš krásnými ctnost-
mi, široko daleko šíříš vůni ve všech končinách.

2. Májový kvítku narcisové čistoty,
narde srdce, to, co vydechuješ, přináší zdraví,
čisté svědomí ti propůjčilo bělobu boží,
Boha, který tě svou milostí učinil tak skvoucím.

3. Májový kvítku, jsi podivuhodným tulipánem
životadárná mateřidouško, granátové jablko,
vždy jsi voněl mocněji než skromná fialka, nebo
ti dalo slávu vítězného olivového věnce, kterou
sis zasloužil.

4. Májový kvítku, zavlažovaný nebeskou rosou,
vůči bouřím jsi vyzbrojen svou stálostí. Když
jsi navzdory královu příkazu zachoval mlčení,
hodili tě do hluboké řeky, a tak jsi dokonal
svůj život.

5. Vžíváme tě, patrone počestného života
tobě odevzdáváme svá srdce, tebe, otče,
pokorně žádáme svou vůni rozptyl vichr všech
zmatků, svou přízní přiměj i liknavce, aby si tě
zamilovali.

Překlad: Jana Nechutová

Tradice lodních hudeb v Praze obnovena 2009

České země, městská opera pro veřejnost I: Peruzziho a Denziova operní společnost z Benátek v Praze

- městské operní divadlo přístupné veřejnosti podle vzoru italských (zejm. benátských) operních domů.
- Společnost zahájila 1724 vystupování v Praze díky žádosti impresária Antonia Peruzziho adresované pražskému místodržitelství.
- Hrabě Franz von Sporck jim poskytl svůj palác k operním produkcím a zval je na Kuks
- Během první sezóny odešel Peruzzi s částí ansámblu do **Vratislavi**, zatímco **Antonio Denzio** působil v Praze následujících **deset let** a provedl zde **57 inscenací**
- Společnost částečně zásobována zpěváky přímo od A. Vivaldiho.
- Obvykle nastudováno pět až šest oper ročně. Na repertoáru byla díla předních italských skladatelů té doby.

- **Vivaldi zřejmě byl v Praze** při příležitosti provedení jeho opery *Argippo* v r. 1730, která byla rovněž téhož roku uvedena ve Vídni. *Argippa* rekonstruoval 2008 O. Macek se souborem Hof-Musici

Ukázka: 1. árie Zanaidy (1. akt)

„*Se lento ancora il fulmine*“

<https://www.youtube.com/watch?v=mqt6lin4YV0>

Se lento ancora il fulmine
l'oltraggio mio non vendica
cadra quell'empio, vittima
del giusto mio furor.

Jestliže dosud liknavý blesk
pohanu mou neztrestal,
padne ten bídák za oběť
mému spravedlivému hněvu.

Ma sposa ancor ti sono
ritorna e ti perdono;
occhi versate in lacrime
tutto l'affanno d'un tradito amor.

Ale já jsem stále tvá žena:
Vrať se a já ti odpustím.
Moje oči zalité slzami
Zrcadlí veškerou zradu lásky.

České země, městská opera pro veřejnost II:

Teatro della Taverna v Brně

- Divadlo bylo otevřeno v **listopadu 1733**. Impresárió: Angelo Mingotti.
- Bylo postavené na pozemku bývalé taverny na Zelném trhu, kde dříve vystupovaly kočovné herecké společnosti, zřizovatelem divadla brněnský magistrát
- architekt a stavitel **Moritz Grimm**
- divadelní architekt **Federico Zanoia**

Budova – později nazývaná Reduta – se řadí k nejstarším divadelním domům ve střední Evropě. Ačkoliv několikrát vyhořela, byla vždy znovu postavena a slouží divadelním účelům dodnes.

Benátští skladatelé, např. **Giovanni Porta**, **Antonio Vivaldi**, **Baldassare Galuppi**

Domenico Natale Sarro – *Didone abbandonata*, 1724 – Sinfonia

<https://www.youtube.com/watch?v=yIVRnrKwkQA>

Pohled na Horní náměstí (směrem dolů) dle obrazu J. Maserleho – 1773, *Teatro della taverna* vpravo

Hudba v chrámech:

Sepolkra – Oratoria provozovaná u Božího hrobu a jejich recepce

Postní doba a Velikonoce: výjimečné postavení také z hlediska hudebních událostí.

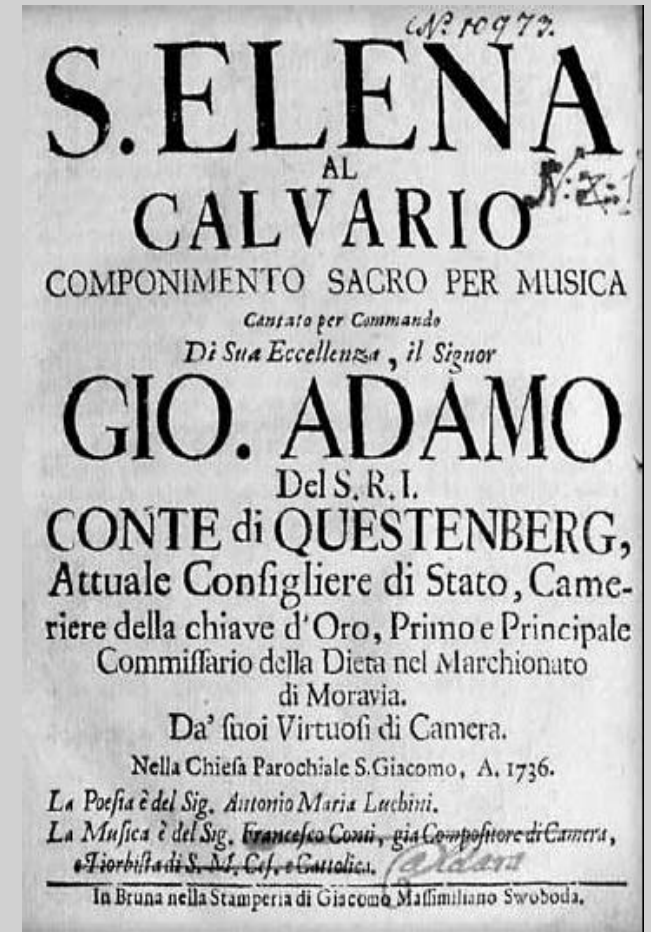
V 18. století po Popeleční středě zakázána operní a divadelní představení, vznikaly postní meditace a oratoria.

Ve větších městech: konkurenční situace?

Zajímavý fenomén u sepolker: transfer textů (libret), a to buď s původní hudbou, nebo s úpravami hudební složky, nebo vznikala nová zhudebnění těchto libret.

V Brně: mj. ve farním chrámu sv. Jakuba.

Příklad: provedení *St. Elena al Calvario* Antonia Caldary v r. 1736 ansámblem hraběte Johanna Antona Questenberga.

Caldara: St. Elena, Sinfonia
<https://www.youtube.com/watch?v=B4LJfp9jDhM>

Největšími producenty sepolker: duchovní řády (včetně ženských)

Kapucíni: (Brno, Olomouc, Praha), chudý řád, hudebně dramatická díla prováděna „cizími“ ansámby.

Sepolkra pro „publikum“ věřících i v menších městech se silnou hudební tradicí.

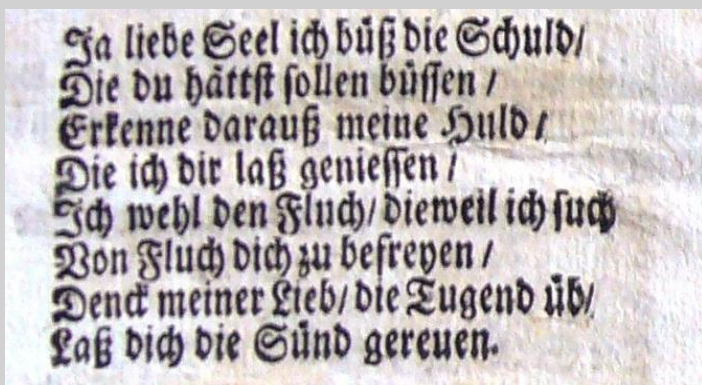
Jaroměřice, sídlo hraběte Questenberga:

hlavním skladatelem sepolker František Antonín Míča.

Abgesungene Betrachtungen (1727)

Libreto pochází od vídeňského řádu oratoriánů
(proved. ve Vídni 1726)

Aria 10, Christus: *Ja, liebe Seel, ich büß die Schuld*

Ja liebe Seel ich büß die Schuld/
Die du hättst sollen büßen /
Erkenne darauß meine Huld /
Die ich dir laß genießen /
Ich wehl den Gluch/ dieweil ich such
Von Gluch dich zu befreyen /
Denck meiner Lieb/ die Tugend üß/
Laß dich die Sünd gereuen.

Ano, milá Duše, odčinil jsem vinu,
kterou sis měla odpykat.

Poznej z toho moji milost,
kterou ti nechám pocítit.

Volím kletbu, protože tě zkouším
od kletby osvobodit.

Mysli na mou lásku, praktikuj ctnost,
lituj svých hříchů.

- klidný, vlídný, až milostný afekt
- láskyplný, moralistně koncipovaný dialog mezi Kristem a Duší, v instrumentální rovině reprezentováno jako dialog mezi basem a houslemi

Vídeň: koncerty barona G. van Swietenova: rozvoj historismu, nový zájem o kontrapunkt

- ve velkém slavnostním sále vídeňské dvorní knihovny, pro veřejnost
- Mozart (parafráze): *chodím teď každou neděli ve dvanáct hodin k baronu van Swietenovi, kde se nehraje nic jiného než Händel a Bach. Zajímají mě teď fugy, nejen Sebastiana, ale i Emanuela a Friedemanna.*
- známo je Mozartovo aranžmá Händelova Mesiáše

J. S. Bach: Fuga d moll, BWV 578

<https://www.youtube.com/watch?v=qLA1YVN-30M>

Swieten také 1786 založil spolek hudbymilovné šlechty *Gesellschaft der associierten Cavaliers*, která fungovala do 1791. Členové sponzorovali koncerty a objednávali nové kompozice.

Vídeň: *Tonkünstler-Societät* (od r. 1771)

Vedle veřejných koncertů vznikaly i různé společnosti pro hudbu a umění, někdy charitativní charakter

- za účelem zaopatření vdov a sirotek po zemřelých hudebnících, pod patronací císařského dvora
- nejstarší veřejný koncertní spolek ve Vídni
- systematické koncertní pěstování oratorií
- iniciátor založení: Florian Leopold Gassmann (1729–1774)
- první koncert: Gassmannovo oratorium *La Betulia liberata* (1772)
- šlechtičtí mecenáši
- na repertoáru často oratoria Josepha Haydna, mj. *Schöpfung* (1798)
- 1862 přejmenováno na „Haydn-Verein“, zaniklo až 1939

Schöpfung, Nebesa vypovídají o Boží slávě

<https://www.youtube.com/watch?v=QGojv8xO8ow>

Vídeňský Burgtheater, kde se konaly produkce

Praha: Jednota hudebních umělců k podpoře vdov a sirotků, 1803

Vídeňská *Tonkünstler-Sozietät* ovlivnila vznik dalších podobných institucí, např. Berlín (1801) a Petrohrad (1802).

Pražská Jednota fungovala od r. 1803 téměř 100 let

- šlechtičtí mecenáši, někteří byli přímo protektory Jednoty, např. kníže **Josef František Maxmilian von Lobkowitz**
- mezi největší přispěvatele patřil **císař František I.**
- Jednota dávala sloužit výroční zádušní mše za své zesnulé členy
- na repertoáru rovněž **oratoria**, stejně jako ve Vídni
- často **J. Haydn**, ale také **G. F. Händel**
- *disertace: Magdalena Šmídová Turchichová*

Stavovské divadlo – dějiště koncertů Jednoty

Alexander's Feast HWV 75

<https://www.youtube.com/watch?v=IF62rRaQmsM>